

Research Paper

Cultural, religious and administrative policies effective in prevention on crimes and reducing the prison population

Abbas Taghvaei *: Assistant Professor, Department of Jurisprudence and Law, Lahijan Branch, Islamic Azad University, Lahijan, Iran.

Amirreza Mahmoudi: Assistant Professor of Law, Department of Law, Lahijan Branch, Islamic Azad University, Lahijan, Iran.

Seyedeh Mahshid Miri Balajorshari: PhD student in Criminal Law and Criminology, Department of Law, Lahijan Branch, Islamic Azad University, Lahijan, Iran.

Received: 2024/10/13 PP 37-50 Accepted: 2025/01/31

Abstract

To prevent crime, it is crucial to focus on public culture and strengthen influential cultural institutions. Organizations such as broadcasting networks, the press, media professionals, the virtual space, and the artistic community can significantly impact social decision-making, norm-setting, and modeling behaviors. These institutions play a vital role in crime prevention by enlightening public opinion, producing suitable content, and providing warnings regarding unethical and cultural issues. The aim of this research is to clarify effective cultural, religious, and administrative policies that can help prevent crimes and, consequently, reduce prison populations. This article employs a descriptive-analytical method and relies on library resources, categorizing it as theoretical research. Findings suggest that raising cultural awareness can eliminate ignorance of legal rules and regulations. This awareness acts as a crucial tool for enhancing public consciousness, which is essential for effective crime prevention. To address prison overcrowding and reduce recidivism, it is necessary to develop strategic plans in three distinct phases: before a crime occurs, after a crime has occurred, and following the execution of a sentence. In each of these stages, effective strategies must be proposed and implemented, allowing for the observation of positive changes in offenders' behaviors and ethical reforms. Moreover, fostering a collaborative environment among various social institutions and the community can significantly enhance social responsibility. By promoting shared values and norms, we can create a culture that discourages criminal behavior. Ultimately, this comprehensive approach aims to build a safer, more informed society, contributing to a significant reduction in crime rates and improving the overall quality of life for all citizens.

Keywords: cultural policies, religious policies, administrative policies, crime prevention, reduction of prison population.

Citation: Taghvaei, A., Mahmoudi, A., Miri Balajorshari, S.M., (2025). **Cultural, religious and administrative policies effective in prevention on crimes and reducing the prison population.** *Journal of Society and Politics*, Vol 2, No 8, Shiraz, PP 37-50.

*. **Corresponding author:** Abbas Taghvaei, **Email:** taghvaei.abbas@yahoo.com, **Tel:** 09111434426

Extended Abstract

Introduction

In today's complex societal landscape, the prevention of crime is a multifaceted challenge that requires a comprehensive approach. One of the key strategies involves enhancing public culture and reinforcing the role of culturally influential institutions. These institutions include traditional media, such as radio and television, as well as print media, online platforms, and the artistic community. By focusing on these areas, we can foster a culture that promotes ethical behavior and informs citizens about legal norms and societal expectations.

The purpose of this research is to explore and articulate effective cultural, religious, and administrative policies that can significantly contribute to crime prevention. The ultimate goal is to reduce the population of prisons, which not only alleviates the burden on our correctional systems but also promotes a healthier, more informed society. Through this study, we aim to highlight the direct role that media and cultural institutions can play in educating the public, shaping norms, providing positive role models, and generating relevant content that addresses ethical and cultural issues.

Methodology

In this article, the type of research is generally defined as theoretical, and the research method used in this study is descriptive-analytical. This research method allows the researcher to conduct a detailed and in-depth analysis of the subject using existing data and evidence. Data collection has been carried out through findings obtained from a library approach as well as from reputable online sources. In this process, various resources including books, scholarly articles, reports, and previous studies have been examined, and the relevant information has been carefully analyzed.

Results and discussion

The findings of this research indicate that raising awareness of culture plays a crucial role in eliminating areas of ignorance related to legal rules and regulations. This ignorance often serves as a significant barrier to understanding the implications of one's

actions, which can lead to criminal behavior. As individuals become more informed about cultural norms and legal frameworks, they are better equipped to make responsible choices that align with societal expectations. Cultural awareness acts as a powerful tool for personal and communal growth. It not only enhances individual understanding but also fosters a collective consciousness that prioritizes ethical behavior. By educating communities about their rights and responsibilities, we create an environment where individuals feel empowered to act lawfully and thoughtfully. Furthermore, the research highlights that cultural awareness is not merely an educational endeavor but a fundamental prerequisite for effective crime prevention. When individuals are aware of the legal ramifications of their actions and understand the cultural context in which they operate, they are less likely to engage in activities that could lead to criminal consequences. This proactive approach to education can significantly reduce misunderstandings and conflicts that might otherwise escalate into criminal acts. In summary, the findings underscore the importance of integrating cultural education into crime prevention strategies. By promoting a deeper understanding of legal and cultural norms, we can cultivate safer communities where individuals are informed, engaged, and less likely to resort to criminal behavior.

Conclusion

To achieve a significant reduction in the population of prisons, it is essential to develop and implement detailed plans that address crime prevention at multiple stages: before the crime occurs, after the crime has been committed, and following the execution of sentences. Each of these stages requires tailored, efficient solutions that can be applied effectively.

Before the Crime: Initiatives should focus on education and awareness campaigns that inform the public about legal consequences and ethical behavior. Community engagement through workshops and media outreach can play a pivotal role here.

After the Crime: Support systems should be established to assist individuals in navigating

the legal process. This includes access to legal counsel and counseling services that address the root causes of criminal behavior.

After the Execution of the Sentence: Rehabilitation programs must be designed to reintegrate individuals into society, focusing on moral and behavioral reform. This may involve vocational training, mental health support, and ongoing community engagement

to foster a sense of belonging and responsibility.

By implementing these strategies, we can foster an environment that not only reduces crime rates but also promotes lasting positive change in individual behavior and societal values. In this way, we can work towards a future where the need for incarceration is minimized, and communities thrive in a culture of respect, understanding, and mutual support.

References

1. Ardabili, M. A. (1998). Crimes and punishments (Cesare Beccaria). Mizan Publishing. [In Persian]
2. Ashouri, M. (2002). Re-socialization of convicts. Qoghnoos Publishing. [In Persian]
3. Bouloc, B. (1998). Criminology (A. H. Najafi Abrandabadi, Trans.). Scientific and Cultural Majd Publishing. [In Persian]
4. Clark, R., & Jafarzadeh, M. H. (2008). Crime prevention through environmental design theory. Quarterly Journal of Law Enforcement Management Studies, 3(3), 344-356. [In Persian]
5. Gholami, A., & Hosseini, I. (2017). Strategies for reducing prison population. Mizan Publishing. [In Persian]
6. Hemmati, M. (2018). Comparative studies: Familiarity with judicial systems of Japan. Research Institute of the Judiciary. [In Persian]
7. Mahmoudi Janki, F., & Ghouchi Beigi, M. (2009). The role of environmental design in crime prevention. Journal of the Faculty of Law and Political Science, 39(2), 345-367. [In Persian]
8. Mohammad Nasl, G. (2007). Principles and foundations of crime opportunity theory. Journal of the Faculty of Law and Political Science, 37(3), 293-322. [In Persian]
9. Monfared, L. (2016). Challenges of implementing judicial reforms in access to justice. Deputy of Education of the Judiciary Publishing. [In Persian]
10. Najafi Abrandabadi, A. H. (1998). Delinquency, sense of insecurity, and control. Journal of Justice Law, 22. [In Persian]
11. Najafi Abrandabadi, A. H. (2009). Criminological approach to the law of citizenship rights. In Proceedings of the Citizenship Rights Conference, First Edition. Gerayesh Publishing. [In Persian]
12. Niazi, H., Nazari, H., & Lashkarian, M. (2018). Reducing the criminal population in prisons. Aron Publishing. [In Persian]
13. Paul Cere, Jean. (2013). A European perspective on prisons (M. R. Ghodrati Boroujerdy & L. Moghadadi, Trans.). Majd Publishing. [In Persian]
14. Rezaei, H., Mirzaei Pour, H., & Darvishi Posht Kouhi, Z. (2019). Comparison of the Dispute Resolution Council with the House of Justice. Giva Publishing. [In Persian]
15. Sardar Nia, K. A. (2011). An introduction to new sociology. Mizan Publishing. [In Persian]
16. Sardar Nia, K. A., & Salari Shahr Babaki, M. M. (2019). Exploring crime prevention in Iran with a focus on systemic theory in political science. Criminal Law Research, 7(27), 43-73. [In Persian]
17. Shamloo, S. (2016). Comparative report on familiarity with judicial systems in comparative law: Canada. Press and Publication Center of the Judiciary. [In Persian]
18. Soltani, S., Danesh, L., & Ali Nejad, R. (2019). The role of police preventive measures on the sense of security of citizens in Tabriz. Sociology Studies, 8(29), 39-56. [In Persian]
19. Tabasi, N. (2008). Prison law and prison cases in Islam. Bustan-e Ketab Publishing. [In Persian]
20. Zaker Salehi, G. (2018). Issues of higher education in Iran. Cultural and Social Studies Research Institute. [In Persian]
21. Zeynali, H. (2022). Check claims. Charaq-e Danesh Publishing. [In Persian]

مقاله پژوهشی

سیاست‌های فرهنگی، مذهبی و اداری موثر در پیشگیری از وقوع جرم و کاهش جمعیت زندان‌ها

عباس تقوائی^۱: استادیار گروه معارف اسلامی، واحد لاهیجان، دانشگاه آزاد اسلامی، لاهیجان، ایران.

امیررضا محمودی: استادیار گروه حقوق، واحد لاهیجان، دانشگاه آزاد اسلامی، لاهیجان، ایران.

سیده مهشید میری بالاجورشری: دانشجوی دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی، گروه حقوق، واحد لاهیجان، دانشگاه آزاد اسلامی، لاهیجان، ایران.

دریافت: ۱۴۰۳/۰۷/۲۲ صص ۳۷-۵۰ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۱/۱۲

چکیده

برای پیشگیری از وقوع جرم، توجه به فرهنگ عمومی و تقویت نهادهای اثرگذار فرهنگی از اهمیت بسیار بالایی برخوردار است. نهادهایی مانند صدا و سیما، مطبوعات، اصحاب رسانه، فضای مجازی و جامعه هنری می‌توانند به شکل قابل توجهی در تصمیمات صحیح اجتماعی، هنجارسازی و الگوپردازی بسیار مؤثر باشند. این نهادها با تنویر افکار عمومی، تولید محتوای مناسب و ارائه انذار و هشدار نسبت به مسائل ضد اخلاقی و فرهنگی، نقش کلیدی در پیشگیری از جرایم ایفا می‌کنند. هدف این تحقیق تبیین سیاست‌های مؤثر فرهنگی، مذهبی و اداری در راستای پیشگیری از وقوع جرایم و به تبع آن کاهش جمعیت زندان‌ها است. این مقاله به روش توصیفی-تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای تنظیم شده است و نوع تحقیق نظری می‌باشد. یافته‌های این پژوهش حاکی از آن است که آگاهی بخشی فرهنگی می‌تواند زمینه‌های چهل به قواعد و مقررات حقوقی را از بین ببرد. به عبارتی، این آگاهی به عنوان ابزاری برای رشد و ارتقاء سطح آگاهی عمومی، از جمله مقدمه‌های واجب برای پیشگیری از جرم به شمار می‌آید. در جهت جلوگیری از تراکم جمعیت زندان‌ها و همچنین پیشگیری از ارتکاب مجدد جرم، لازم است برنامه ریزی‌های دقیقی در سه مقطع قبل از وقوع جرم، پس از وقوع جرم و بعد از اجرای حکم تدوین گردد. در هر یک از این مراحل، باید راهکارهای کارآمدی ارائه و اعمال شود تا پرتو آن بتوان شاهد آثار مثبت بر تغییر رویه مجرم و اصلاحات اخلاقی و رفتاری وی بود که این امر می‌تواند به نوبه خود به کاهش نرخ جرم در جامعه کمک کند.

واژه‌های کلیدی: سیاست‌های فرهنگی، سیاست‌های مذهبی، سیاست‌های اداری، پیشگیری از جرم، کاهش جمعیت زندان‌ها.

استناد: عباس، تقوائی؛ محمودی، امیررضا؛ میری بالاجورشری، سیده مهشید؛ (۱۴۰۳). **سیاست‌های فرهنگی، مذهبی و اداری موثر در پیشگیری از**

وقوع جرم و کاهش جمعیت زندان‌ها. فصلنامه جامعه و سیاست، سال ۲، شماره ۸، شیراز، صص ۳۷-۵۰.

مقدمه

^۱. نویسنده مسئول: عباس تقوائی پست الکترونیکی: taghvaei.abbas@yahoo.com، تلفن: ۰۹۱۱۱۴۳۴۴۲۶.

جوامع مختلف در قبال جرایم، عکس‌العمل‌های متفاوتی از خود نشان می‌دهند که تحت عنوان مجازات تعریف می‌شود. یکی از رایج‌ترین مجازات‌ها، کیفر زندان است که متأسفانه به دلیل استفاده بیش از حد از این مجازات موجب تراکم و تورم شدید جمعیت زندان‌ها می‌شود و از آنجایی که هم در شرع و هم در حقوق موضوعه هدف اصلی از اجرای مجازات‌ها انتقام‌جویی از مجرم نبوده و قانونگذار از اعمال مجازات به دنبال صیانت از فرد، جامعه، اصلاح و تربیت بزهکار و باز اجتماعی کردن وی است؛ این سؤال مطرح می‌گردد که آیا با وضع فعلی زندان‌ها نیل به اهداف اصلاحی و تربیتی مجرمان امکان‌پذیر است یا خیر؟

با بررسی مشکلات زندان‌ها به وضوح درمی‌یابیم که با توجه به تراکم جمعیت، کمبود ظرفیت و مأمور مراقب، کمبود اعتبارات و سرانه‌های غذایی و بهداشتی، فرسوده و مستهلک بودن ساختمان زندان‌ها، وضع نامناسب نظارت‌های حین اجرای حبس، عدم اعمال طبقه‌بندی زندانیان و دهها مشکل دیگر، عملاً دستیابی به اهداف اصلاحی و تربیتی حداقلی بدان‌گونه که منظور قانونگذار است، محقق نخواهد شد و اکثر حقوقدانان، علما و اندیشمندان با به کارگیری مجازات زندان آن هم با این درجه از افراط به عنوان مجازاتی کارآمد و اثربخش مخالفت ورزیده و آن را بازدارنده و مؤثر نمی‌دانند و یکی از راه‌های مؤثر رسیدن به اهداف اصلاحی و فرهنگی را در کاهش جمعیت زندان‌ها و امکان برنامه‌ریزی برای نیل به این هدف دانسته‌اند (غلامی، حسنی، ۱۳۹۶، ۳۴). به نظر می‌رسد برای تحقق این هدف باید برنامه‌ریزی‌های دقیقی در سه مقطع قبل از جرم، بعد از وقوع جرم و پس از اجرای حکم تدوین گردد و در هر مرحله راهکارهای کارآمدی ارایه و اعمال شود تا در پرتو آن بتوان شاهد آثار مثبت تحمل کیفری بر تغییر رویه مجرم و اصلاحات اخلاقی و رفتاری وی باشیم.

در حال حاضر یکی از مشکلات جدی قوه قضاییه فراوانی پرونده‌ها و تراکم جمعیت کیفری زندان‌هاست (منفرد، ۱۳۹۵، ۴۶)، به نحوی که موجب اطاله دادرسی و عدم سریع اجرای عدالت گردیده و در مواردی هم که با تأخیر احکام قضایی به ویژه در پرونده‌های کیفری صادر می‌شود، با اعمال افرای مجازات حبس و پر شدن زندان‌ها و عدم امکان برنامه‌ریزی آموزشی، فرهنگی، اجتماعی و...، عملاً نیل به اهداف اصلاحی محقق نمی‌شود و با توجه به شرایط مذکور و با عنایت به اینکه طبق بند ۵ اصل ۱۵۶ قانون اساسی یکی از وظایف خطیر قوه قضاییه پیشگیری از وقوع جرم می‌باشد و با انجام این وظیفه مهم زنجیره درمان و مبارزه با مجرمان و قانون‌شکنان کامل خواهد شد که اینگونه زنجیره سیاست‌های پیشگیرانه به منزله واکسیناسیون جامعه در مقابل جرایم، بیشتر رخ‌نمایی می‌کند. این سیاست‌ها از سه منظر اثربخشی دارد:

- قسمتی از این سیاست‌ها اساساً مربوط به زمانی است که هنوز جرم تحقق نیافته است.

- بخش دیگری از این سیاست‌ها مربوط به زمان پس از وقوع جرم است.

- بخش آخر این سیاست‌ها مربوط به زمان بعد از اجرای حکم است.

آن بخشی که باید بیش از هر اقدام دیگری مورد توجه جدی قوه قضاییه قرار گیرد، اقدامات پیش از وقوع جرم است، زیرا اقدام در این مرحله می‌تواند در سالم‌سازی جامعه و هدایت افراد نقش عمده و اساسی ایفا نماید؛ البته سیاست‌هایی که پس از وقوع جرم و اجرای حکم، در راستای بازسازی مجرم و بازگرداندن وی به آغوش جامعه صورت می‌پذیرد نیز در جای خود بسیار مهم و ضروری است؛ زیرا این اقدام نیز در کاهش آمار جرایم و زندانیان، اصلاح مجرمان و در نهایت جلوگیری از تکرار جرم حائز اهمیت است. در این پژوهش تلاش شده به سیاست‌هایی که می‌تواند به پیشگیری از وقوع جرم و کاهش جمعیت زندان‌ها و باز اجتماعی کردن زندانیان با رویکرد فرهنگی و با روش توصیفی-تحلیلی پرداخته شود.

پیشینه تحقیق

در خصوص مسئله پیشگیری از وقوع جرم و کاهش جمعیت زندان‌ها پژوهش‌های گوناگونی با روش‌های گوناگون صورت گرفته است. در مقاله‌ای با عنوان بزهکاری، احساس ناامنی و کنترل (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۷۷) که در مجله حقوقی دادگستری به چاپ رسیده است، نویسنده درصدد بررسی کمیته فرانسوی مطالعات پیرامون خشونت و بزهکاری و توصیه‌های آن در زمینه سیاست جنایی می‌باشد و مسأله بزهکاری را در جنبه‌های کیفری و زندان‌ها مورد مطالعه قرار داده است و اقداماتی را به منظور کاهش تنش‌های خشونت‌زا و پیشگیری از ارتکاب جرم صرفاً به صورت موردی بیان نموده است اما این موارد را تحلیل نکرده است. لذا در مقاله‌ای که در این مجال به رشته تحریر درآوریم برعکس اثر مذکور، سیاست‌های فرهنگی، مذهبی و اداری در پیشگیری از ارتکاب جرم را به صورت مفصل مورد تحلیل و بررسی قرار داده‌ایم.

همچنین در کتابی با عنوان حقوق زندانی و موارد زندان در اسلام (طیسی، ۱۳۸۷) که ناشر آن بوستان کتاب قم است، نویسنده آرای فقیهان شیعه و سنی را در خصوص حقوق زندانی و احکام زندان گردآورده و گاه بر آن‌ها تجزیه و تحلیل و نقدهایی را افزوده است و به گونه‌ای مستدل به ابعاد گوناگون احکام زندان و زندانیان در اسلام پرداخته و به شیوه‌ای علمی، با استفاده از آیات و روایات و آرای فقیهان، این مسائل را بررسی کرده است. از آنجایی که اثر مزبور صرفاً احکام مربوط به زندان را به صورت تخصصی از دیدگاه اسلام بررسی نموده است و سیاست‌های اداری و فرهنگی در پیشگیری از ارتکاب جرم را مورد مطالعه قرار نداده است، لذا مقاله حاضر از این جهت دارای نوآوری می‌باشد.

در کتابی دیگر با عنوان راهبردهای کاهش جمعیت زندان‌ها (غلامی، حسنی، ۱۳۹۶) که ناشر آن بنیاد حقوقی میزان است، نویسندگان به دنبال علل ازدحام در زندان‌ها و راهکارهای جامع اصلاح عدالت کیفری و مدیریت ظرفیت زندان‌ها هستند و به بیان اطلاعات متنوعی از تجارب کشورهای مختلف در ارتباط با موضوع زندان زدایی و بکارگیری جایگزین‌های حبس می‌پردازند. این کتاب تأکید بر سیاست‌های اجتماعی عادلانه و توسعه سیاست‌های صدور احکام عادلانه دارد اما مقاله حاضر با رویکردی متفاوت، نهادهای فرهنگی و مذهبی و همچنین سیاست‌های اداری در پیشگیری از وقوع جرم را مورد مطالعه قرار داده است.

مبانی نظری تحقیق

پیشگیری از جرم در تعریف عمومی به هر اقدام کیفری و غیرکیفری گفته می‌شود که از ارتکاب جرم جلوگیری و در مقابل آن سد ایجاد نماید. در تعریف خاص نیز برخی از اندیشمندان پیشگیری از جرم را در بر گیرنده اقداماتی می‌دانند که نرخ بزهکاری را کاهش داده و علاوه بر شناسایی عوامل اثرگذار بر ارتکاب جرم اقدامات ابتکاری مناسب برای مبارزه با علل وقوع آن را اعمال نماید. علاوه بر آن گروهی از اندیشمندان معتقدند که پیشگیری از جرم هر تدبیر و سیاست جنایی است که هدف نهایی آن کاهش وقوع اعمال جنایی از راه غیرممکن ساختن و دشوار کردن احتمال وقوع بزه بدون استفاده از تهدید کیفری باشد (سلطانی، دانش، علی‌نژاد، ۱۳۹۴، ۴۱).

تونری و فارینگتون راهبردهای پیشگیری از جرم را با عناوین پیشگیری انتظامی، توسعه‌ای، جامعه‌ای، کیفری و وضعی تقسیم می‌کنند. آن‌ها در پیشگیری بر سه روش تأکید می‌کنند: استفاده از سیستم عدالت کیفری (پیشگیری کیفری)، کاهش انگیزه ارتکاب جرم (پیشگیری اجتماعی) و کاهش فرصت‌ها برای وقوع جرم (پیشگیری وضعی) (سردارنیا، بابکی، ۱۳۹۸، ۴۸). پیشگیری از وقوع جرم و کاهش جمعیت زندان‌ها یک هدف مهم در سیاست جرم‌شناسی است. برای دستیابی به این هدف، نظریه‌هایی در زمینه جرم‌شناسی وجود دارند که بر اساس آن‌ها سیاست‌ها و برنامه‌های پیشگیری از جرم تدوین می‌شوند.

وقوع جرائم گوناگون در جوامع مختلف تا حد زیادی از شرایط موجود در محیط اطراف ناشی می‌شود. بنا بر این می‌توان با ایجاد تغییراتی در آن ترتیبی اتخاذ نمود تا از میزان وقوع جرائم کاسته شود. نظریه پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیطی نخستین بار توسط جرم‌شناس آمریکایی، سی ری جفری ارائه شد (کلارک، جعفریان، ۱۳۸۷، ۳۴۵). پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیطی را می‌توان این گونه تعریف کرد: طراحی مناسب و کاربری موثر از محیط که منجر به کاهش جرم و ترس از جرم می‌شود. در واقع طراحی مناسب و استفاده درست از محیط علاوه بر پیشگیری از وقوع جرم، موجب بهبود کیفیت زندگی نیز می‌گردد. این نظریه بر این اندیشه مبتنی است که رفتار انسانی در محیط تحت تأثیر طراحی آن محیط قرار دارد و تأکید دارد که با افزایش رؤیت پذیری و نظارت، تعیین قلمرو، تفکیک میان فضاهای عمومی و خصوصی، کنترل دسترسی، حفظ و نگهداری محیط، سخت کردن آماج جرم می‌توان مجرمان را از ارتکاب جرم بازداشت (محمودی جانکی، قورچی بیگی، ۱۳۸۸، ۳۴۸-۳۵۱).

نظریه فرصت جرم یکی از نظریه‌هایی است که در زمینه پیشگیری از جرم مطرح شده است. اصول این نظریه که ابتدا توسط کوهن، کلوجل و لند تدوین و ارائه گردیده بود، توسط فلسون و کلارک تکمیل شده است. این نظریه می‌گوید که برای جلوگیری از جرم، باید فرصت‌های ارتکاب جرم را کاهش داد. در این راستا، بسیاری از سیاست‌ها و اقدامات پیشگیرانه بایستی صورت گیرد تا فرصت‌های ارتکاب جرم را کاهش دهند. نظریه فرصت جرم بر این اصل تمرکز دارد که جرم، نه به دلیل اخلاقیات فردی و نه به دلیل وابستگی به عوامل اجتماعی و اقتصادی، بلکه به دلیل فرصتی که فرد برای انجام جرم دارد، انجام می‌شود. به عبارت دیگر، در صورتی که فرد فرصتی برای ارتکاب جرم نداشته باشد، امکان انجام جرم به شدت کاهش می‌یابد. اساس این نظریه بر این اصل استوار است که کاهش فرصت‌های ارتکاب جرم، می‌تواند به شدت در پیشگیری از جرم مؤثر باشد. قبول فرصت به عنوان یکی از عوامل جرم، افق جدیدی از سیاست‌های پیشگیری از جرم با تمرکز بر کاهش فرصت را به روی جرم‌شناسان می‌گشاید. این سیاست‌ها صرفاً تکمیل تلاش‌های فعلی برای تقلیل تمایلات مجرمانه از طریق برنامه‌های اجتماعی یا تهدید به مجازات نیست بلکه سیاست‌های مبتنی بر کاهش فرصت ارتکاب در اوضاع و احوال بسیار نزدیک به واقع مجرمانه اجرا می‌شوند و بنابراین شانس بیشتری برای کاهش فوری جرم دارند. تفکر حاکم بر این نظریه آن است که به صرف وجود

بزهکار و بزه دیده، جرم واقع نمی‌شود؛ بلکه باید فرصت و موقعیت مناسب برای ارتکاب نیز فراهم باشد. بنا بر این، نظریه فرصت از نقش مثبت شرایط زمینه ساز وقوع جرم و نقش منفی عوامل مانع جرم صحبت می‌کند و مدعی است که افزایش فرصت‌های ارتکاب جرم احتمال وقوع جرایم را هم افزایش داده و برعکس، کاهش فرصت‌های ارتکاب، احتمال وقوع جرایم را تقلیل می‌دهد (محمدنسل، ۱۳۸۶، ۲۹۵-۳۰۲).

همچنین در نظریه مدیریت ریسک جرم، طرفداران کیفرشناسی نوین با نگاه نظارتی، کنترلی، مدیریتی و اقتصادی خود به بزهکاری و بزهکاران معتقدند که نمی‌توان جرایم را کلاً محو کرد، بلکه باید آن را در سطح قابل تحمل برای جامعه کاهش داد. بدین منظور باید گروه‌های خطرناک و افراد ریسک‌دار از نظر ارتکاب جرم یا تکرار جرم را تحت نظر و کنترل قرار داد. این رویه‌ها و سیاست‌های کنترل جرم، ساز و کارهای حقوق کیفری و جرم‌شناسی را به منزله ابزار مدیریت خطر یا ریسک جرم و تکرار جرم به کار می‌گیرند (نجفی ابرند آبادی، ۱۳۸۸، ۳۲۷).

از میانه دهه ۱۹۸۰ به این سو، با گسترش جرایم و بحران‌های اجتماعی و سیاسی، نظریه راهبردهای رسمی و حکومتی در پیشگیری از جرم مطرح شد که مؤلفه مهم آن رویکرد تعاملی بین حکومت و جامعه و نهادهای مدنی و رسانه‌ها بوده است (سردارنیا، ۱۳۹۰، ۱۳۴).

روش تحقیق

در این مقاله نوع تحقیق نظری و روش تحقیق توصیفی-تحلیلی می‌باشد. این روش تحقیق با استفاده از یافته‌هایی که با رویکرد کتابخانه‌ای جمع‌آوری شده‌اند، اجرا گردیده است.

بحث و ارائه یافته‌ها

۱. عوامل فرهنگی در پیشگیری از جرم

بی‌تردید فرهنگ و حقوق در تعالی یکدیگر تاثیرگذارند. آگاهی بخشی فرهنگ، زمینه‌های چهل به قواعد و مقررات حقوقی را از بین می‌برد و به عنوان ابزاری برای رشد و آگاهی، از منابع و مقدمه‌های واجب پیشگیری از جرم است. نقش دیگر فرهنگ ایجاد بستر مناسب و هنجارسازی است که اگر به کمک این ابزار مسایل اجتماعی را آسیب‌شناسی کنیم، مجموعه این عوامل می‌تواند به ما کمک کند تا راهکارهای پیشگیری از جرم را بهتر بشناسیم.

۱-۱. رسانه

فضای مجازی، صدا و سیما و مطبوعات با انتشار مطالب مربوط به جرایم می‌توانند نقش مؤثری در کاهش وقوع جرم و پیشگیری از آن داشته باشند. در اروپا هفت درصد مطالب مطبوعات مربوط به بزهکاری است و از هر ده شهروند فرانسوی هفت نفر نگرانند که قربانی جرم شوند (آشوری، ۱۳۸۰، ۷۰).

عملکرد منفی رسانه‌ها در این خصوص می‌تواند نسبت به افزایش دامنه جرم و جنایت و الگوسازی برای رفتار ضداجتماعی مؤثر واقع شود و نگاه مثبت و صحیح رسانه‌ای به دلیل کثرت مخاطبین می‌تواند در تنویر افکار عمومی، روش‌های مقابله با جرایم، تهیه برنامه‌های داستانی، تولید و پخش برنامه‌های آموزشی، فرهنگی و تربیتی و دادن اطلاعات هشدار دهنده، زیر سؤال بردن جرم، تقویت فضای عقلانیت و آرامش، پیوندهای عاطفی و خانوادگی و پیشگیری از جرم از طریق آموزش عمومی مانع وقوع جرایم شود. به هر حال آموزش عمومی، انعکاس صحیح اخبار، انعکاس درست عوامل پیرامون جرم، ارتقاء محتوای برنامه‌های صدا و سیما و ... از عوامل مؤثر در کاهش جرایم و پیشگیری از وقوع جرم است.

۱-۲. آموزش و پرورش و آموزش عالی

با توجه به اینکه قشر وسیعی از نوجوانان و جوانان (که جمعیتی بیش از ده میلیون نفر را تشکیل می‌دهند) تحت تعلیمات آموزش و پرورش قرار دارند؛ (ذاکر صالحی، ۱۳۹۷، ۱۲)، این نهاد می‌تواند در راستای ارتقاء سطح حقوقی دانش‌آموزان و آموزش قوانین به شکل ساده و متناسب با شرایط و مقطع تحصیلی آنان، بسترسازی برای تقبیح جرم و جنایت و تبیین راه و رسم صحیح و قانونمند زندگی اقدام نماید، به نحوی که در کتب درسی، جزوات و حتی سرگرمی‌ها و برنامه‌ها به روش هنرمندانه‌ای این هدف را هم زمان با اهداف آموزشی و تربیتی دنبال کند. در صورتی که این روند در سطوح آموزش عالی در دانشگاه‌ها نیز ادامه یابد، می‌تواند در تکمیل این مسیر، در رشد و تعالی آحاد جامعه و نهادسازی، هنجارآفرینی، ارایه راهکارهای علمی و حفظ قداست محیط‌های آموزشی مؤثر باشد و در پیشگیری از وقوع جرایم آثار ریشه‌ای بر جای بگذارد.

۱-۳. هنر و هنرمندان

با توجه به گستره وسیع هنر که طیف متنوعی از جامعه را پوشش می‌دهد و در قالب خط، نقاشی، تئاتر، فیلم، سینما، شعر، موسیقی و ... می‌تواند اثربخشی فوق‌العاده‌ای در ایجاد بسترهای مناسب، الگوسازی و انتقال پیام به طور غیرمستقیم، که معمولاً موثرتر از روش مستقیم است، ایفاء نماید (نیازی، نظری، لشکری، ۱۳۹۷، ۳۹). باید از این ظرفیت ارزشمند نیز برای پیشگیری از وقوع جرم بهره گرفت. آثار یک فیلم خوب، تئاتر جذاب، تابلوی نقاشی اثرگذار، موسیقی آرامش بخش و ... قطعاً در جهت‌دهی افکار عمومی جامعه و ارتقاء سلامت اجتماعی مؤثر است و بر عکس ترویج و اشاعه فیلم‌های مبتذل، بی‌قانونی و خشونت و مدل‌سازی مروجان آن‌ها می‌تواند نقش مخربی در اذهان عمومی به ویژه نوجوانان و جوانان بر جای گذارد.

۲. عوامل مذهبی در پیشگیری از وقوع جرم

دینداری و ایمان و ناظر دانستن خداوند متعال بر امور، مهم‌ترین عامل کنترل درونی انسان‌ها و پیشگیری از بدی‌ها، ناهنجاری‌ها و جرایم است. هر چند قوانین و مقررات عادلانه و سختگیرانه باشد، نمی‌تواند مانند تقویت باورهای دینی و مبانی اخلاقی در بازدارندگی از جرایم مؤثر عمل کند. بدیهی است نیل به اهداف مذکور و پیشبرد و ترویج فرهنگ اسلامی و آموزه‌های الهی در گرو بهره‌گیری از نهادهای مذهبی است، که این نهادها گاه در قالب سازمان‌های رسمی و گاهی در قالب نهادهای غیررسمی و مردمی، می‌توانند نسبت به ایفاء وظیفه در ارایه برنامه‌ها و الگوهای مناسب اخلاقی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی اقدام کنند.

۱-۲. نهادهای رسمی مذهبی

وظیفه اصلی نهادهای مذهبی سیاستگذاری کلان و برنامه‌ریزی برای پیاده‌سازی احکام الهی و بهره‌گیری از ظرفیت‌های اخلاقی و معنوی در راستای تعالی فکری جوامع و ترویج آموزه‌های دینی در نظام اجتماعی است. بی‌تردید تقویت عقاید دینی و باورهای مذهبی به عنوان اهرم مؤثری در کنترل درونی افراد بیشترین نقش را در بازدارندگی از جرایم و موقعیت‌های جرم‌زا ایفاء می‌کند. در کشور ما نهادهایی مانند سازمان تبلیغات اسلامی، ستاد احیای امر به معروف و نهی از منکر، ستاد اقامه نماز، سازمان حج و زیارت، سازمان اوقاف و امور خیریه، مرکز رسیدگی به امور مساجد و ... از جمله دستگاه‌هایی هستند که هر یک به نوعی در امر سیاستگذاری برای پایبندی به اصول دینی و شیوه‌های تربیتی انجام وظیفه می‌کنند (طیسی، ۱۳۸۷، ۵۱). سازمان تبلیغات با سازماندهی روحانیان و مبلغان و مرکز رسیدگی به امور مساجد با برنامه‌ریزی در این حوزه و ستاد احیای امر به معروف و نهی از منکر برای اشاعه مسؤولیت‌پذیری آحاد جامعه در قبال هم‌دیگر و سازمان اوقاف و امور خیریه با بهره‌گیری از شیوه حسنه وقف، هر کدام به سهم خود در ترویج فرهنگ اسلامی و ارایه برنامه‌ها و الگوی صحیح زندگی به منظور جلوگیری از انحرافات و ناهنجاری‌های اخلاقی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی ایفاء نقش می‌کنند. این نهادها نقش مستقیمی در پیشگیری از جرم و بهبود عملکرد سایر نهادهای اجتماعی مانند خانواده، آموزش و پرورش، دانشگاه‌ها و ... دارند.

۲-۲. نهادهای مذهبی غیردولتی و مردمی

علاوه بر نهادهای رسمی مذهبی که هر کدام شرح وظایف و کارکردهای سازمانی خود را دارند، سازمان‌های مردم نهاد و آحاد مردم نیز نقش بسیار مهم و تاثیرگذاری را عهده دارند؛ نهادهایی مانند مسجد که رسوخی مویرگی در بدنه جامعه دارد و به طور گسترده در شهرها و روستاها مستقر است و فریضه‌ای چون امر به معروف و نهی از منکر که وظیفه عمومی تمامی افراد جامعه است، در اعتلای فرهنگ دینی، بسط آگاهی‌ها و فضایل اخلاقی، مقابله با تهاجمات فرهنگی و همچنین پیشگیری از وقوع جرم جایگاهی بی‌نظیر دارند. در دستورالعمل‌هایی مانند نماز، روزه، خمس، زکات، حج و جهاد برای رشد و کمال فردی و اجتماعی و پیشگیری از انحرافات اخلاقی و نیز بازدارندگی آثار بسیار مثبتی دیده می‌شود و بعلاوه انجمن‌ها، مجامع و مؤسسات دینی و قرآنی و ... که به صورت خصوصی اداره می‌شوند، هر یک به سهم خود واجد خصوصیات پیش گفته هستند.

۳. سیاست‌های اداری در پیشگیری از جرم

۱-۳. ایجاد معاونت آموزش و تحقیقات

آموزش و تحقیقات یکی از مسایل مهمی است که الثفات به آن نقش تعیین‌کننده‌ای در توسعه قضایی ایفاء می‌کند؛ بدین معنا که اگر نیروهای موجود از آموزش علمی برخوردار باشند و به پشتوانه تحقیقات کاربردی و استفاده از دستاوردهای جدید بشری یافته‌های خویش را به عرصه اجراء و عمل بگذارند، می‌توان به موفقیت و پیشرفت اصلاحات در آینده امیدوار شد. تحقیقات می‌تواند عاملی جهت پیشرفت دستگاه قضایی در پیشگیری از جرم گردد؛ البته باید توجه نمود که در کارهای تحقیقاتی لازم است از انسان‌های با تجربه و کارآمد استفاده

شود، تا تجربه و تحقیق در کنار هم ثمر بخش باشد و در راه تحقق اصل ۱۵۶ قانون اساسی و تخصصی کردن، رسیدگی‌های قضایی مؤثر افتد.

۲-۳. تقویت معاونت پیشگیری از وقوع جرم

همواره پیشگیری بر درمان مقدم است و بزرگترین راه تحول و توسعه قضایی شاید توجه جدی به این مسأله باشد. پیشگیری علاوه بر آنکه نقش سازنده‌تری در سالم‌سازی فردی و اجتماعی دارد، به لحاظ هزینه‌های مربوطه نیز بسیار کم‌خرج‌تر از درمان است. این گونه تئوری‌های علمی در زمینه پیشگیری هنگامی به موفقیت می‌انجامد که این سیستم جدید در بطن قوه قضاییه برای پیگیری این امر مهم و تحقق اصل ۱۵۶ قانون اساسی بیش از پیش گام بردارد، به نحوی که آثار آن در کاهش وقوع جرم ملموس باشد.

تحقق این هدف زمانی می‌تواند عملی شود که هماهنگی و همدلی سایر قوای مقننه و مجریه را نیز به همراه داشته باشد؛ چرا که ریشه بسیاری از جرایم و ناهنجاری‌های اجتماعی به عواملی برمی‌گردد که حل و اصلاح آن در چارچوب وظایف قوه قضاییه نبوده و غالباً از وظایف دستگاه اجرایی کشور است و در مواردی نیز قوه مقننه می‌تواند راهگشای حل معضلات قانونی و اصلاح و تغییر سیاست جنایی باشد.

۳-۳. ارتقای جایگاه مرکز فناوری اطلاعات

طولانی شدن فرایند رسیدگی به دعاوی کیفری و حقوقی موجب نارضایتی مراجعان و کاهش اعتماد مردم به دستگاه قضایی خواهد شد. اطلاع دادرسی در دعاوی کیفری، فاصله بین مجازات و ارتکاب جرم را آن قدر زیاد می‌نماید که تأثیر بازدارندگی مجازات را از بین می‌برد. بخش مهمی از مشکلات موجود در فرآیندهای دادرسی از طریق استفاده از کارکردهای فناوری اطلاعات و ارتباطات رفع خواهد شد.

یکی دیگر از جلوه‌های دادگستری نوین و کارآمد، دسترسی سریع و به هنگام به دادگستری است که موجب تسریع اجرای عدالت بوده و در بردارنده اصل استانداردسازی زمان دادرسی بر اساس فناوری اطلاعات می‌باشد. دسترسی به خدمات قضایی الکترونیکی، امکان دادرسی بر خط، استفاده از بایگانی الکترونیکی، تبادل الکترونیکی اسناد از دیگر کارکردهای این فناوری است. برای نیل به اهداف فوق باید به توسعه و تجهیز الکترونیکی، ایجاد زیرساخت‌های فنی برای پشتیبانی از تولید و تبادل داده‌های الکترونیکی و اسناد توجه کرد. در حقوق کشور ما به موجب مواد ۶۵۳ و ۶۵۴ آیین دادرسی کیفری، قوه قضاییه موظف شده است اطلاعات زیر را ارائه کرده و آن‌ها را روزآمد نگه دارد:

– اهداف، وظایف، سیاست‌ها، خط مشی‌ها و ساختار کلان مدیریتی و اجرایی قوه قضاییه به همراه معرفی مسؤولان و شرح وظایف و نحوه ارتباط با آنان؛

– نشانی، شماره تماس و پیوند به تارنمای (وب سایت) تمامی معاونت‌ها و دادگستری‌های استان‌ها، دستگاه‌های تابعه قوه قضاییه، وزارت دادگستری، کانون‌های وکلای دادگستری و کارشناسان رسمی دادگستری؛

– کلیه قوانین لازم‌الاجرا، آراء وحدت رویه هیأت عمومی دیوان عالی کشور و آرای هیأت عمومی دیوان عدالت اداری، بخشنامه‌های رییس قوه قضاییه و نظرات مشورتی اداره حقوقی قوه قضاییه؛

– آرای صادره از سوی محاکم در صورتی که به تشخیص قاضی اجرای احکام خلاف عفت عمومی یا امنیت ملی نباشد به صورت بر خط (آنلاین) برای تحلیل و نقد صاحب‌نظران و متخصصان با حفظ حریم خصوصی اشخاص؛

– خدمات معاضدت قضایی به مقامات ذیصلاح سایر کشورها بر پایه اسناد و معاهدات همکاری حقوق بین‌المللی و اطلاعات راجع به خدمات حقوقی و قضایی به اتباع سایر کشورها؛

– آموزش آسان و قابل درک عمومی چگونگی اقامه دعوی برای شهروندان؛

– اطلاعات پژوهشی و علمی حقوق قضایی.

در دهه‌های گذشته، ادارات قضایی اروپا، امکان ارائه خدمات الکترونیکی در دادگاه‌ها را مورد بررسی قرار داده و امکانات خاصی برای پرداخت الکترونیکی جریمه، بایگانی الکترونیکی، شیوه‌های الکترونیکی اطلاع‌رسانی و ارتباط با وکلای مدافع و طرفین و دادرسی الکترونیکی کامل در نظر گرفتند (پل کره، ۱۳۹۲، ۷۶). بسیاری از کشورها، پروژه‌های آزمایشی را آغاز کرده‌اند. هدف این پروژه‌ها، تغییر اساسی زیر ساخت‌های مبتنی بر کاغذ به منظور بهبود و افزایش دسترسی به دادگستری و کاهش هزینه‌های دادگستری (از نظر زمان، منابع و هزینه) برای طرفین دعوی و نمایندگان حقوقی آن‌ها می‌باشد.

در دادگستری‌های الکترونیک، وکلا با استفاده از رایانه می‌توانند در محل کار، خانه و حتی سفر، به طور الکترونیکی به ثبت دعوا، دریافت اطلاعات الکترونیکی، دالود اسناد و مدارک الکترونیکی مربوط به پرونده، اطلاع از زمان تشکیل جلسه دادرسی، پیگیری پرونده و ... بپردازند.

انتخاب آیین‌های دادرسی ساده و ساده سازی آیین دادرسی و انتقال جلسات دادرسی بصورت آنلاین و بر خط از روش‌هایی است که علاوه بر سرعت، دقت و کاهش هزینه‌ها در ارتقای سلامت نظام قضایی نیز مؤثر است و امروزه در بسیاری از کشورهای اروپایی مثل ایتالیا،

فرانسه، انگلستان، فنلاند و ولز از این شیوه‌ها استفاده می‌شود (همان، ۸۳). به هر حال با توجه به حرکت کشورها به سمت دولت الکترونیک و شهر هوشمند ضرورت دارد که قوه قضاییه نیز با بهره‌گیری از این مزیت‌ها جهت‌گیری به‌هنگام صحیحی را که آغاز کرده با سرعت مناسب‌تری پیگیری کند و برای تحقق این امر نیاز ساختاری چابک، کارآمد، پرتوان و به‌روز می‌باشد و به منظور دست یابی به این اهداف باید جایگاه مرکز فناوری اطلاعات با توجه به توسعه این دانش در دنیا و با عنایت به وظایف مفصلی که در سند تحولی قوه قضاییه به این مرکز سپرده شده، به معاونت ارتقاء یابد؛ به نحوی که خروجی آن توسعه قضایی و دادرسی الکترونیکی و بهره‌مندی از این ظرفیت تا حد ممکن باشد. به هر حال پذیرش، تشکیل پرونده، پرداخت هزینه دادرسی، ارجاع پرونده، تعیین اوقات رسیدگی، مواعد و مبالغ قانونی، تشکیل پرونده الکترونیک و ... از مواردی است که می‌تواند با بهره‌گیری از فناوری در مسیر هوشمندسازی حداکثری فرایندهای رسیدگی تحول‌آفرین باشد و ضمن سرعت‌بخشی به اجرای عدالت، وجود زمینه‌های خطا در رسیدگی را کاهش دهد.

۴. توجه به توسعه اجتماعی-فرهنگی و استفاده از روش‌های جایگزین غیرقضایی

۴-۱. توسعه اجتماعی

از دیگر سیاست‌هایی که می‌تواند در این رهگذر مفید باشد، پیشگیری از جرایم از طریق توسعه اجتماعی است که توسط حکومت‌هایی که خود را موظف به تأمین امور اجتماعی، آموزشی و بهداشتی و ... می‌دانند، اجراء می‌شود. در کشور کانادا این برنامه بر واحد خانواده متکی است و حکومت با ارایه خدمات بهداشتی، روانی، مشاوره خانوادگی، کمک‌های معیشتی، سوبسیدهای غذایی و پوشاک، نگهداری از کودکان و آموزش اطفال در خصوص خانواده‌هایی که دچار مشکل و در معرض آسیب هستند، آن‌ها را از ارتکاب بزه باز می‌دارد (شاملو، ۱۳۹۵، ۴۰). توسعه اجتماعی، بسترهای اصلی جرم را نشانه می‌گیرد و با شناسایی این بسترها و آکید بر مواجهه با علت به جای معلول، با جرم در بستر اولیه تولید آن مقابله به عمل می‌آورد.

۴-۲. توسعه نهادهای مدنی-مردمی

ایجاد نهادهای مدنی و مردمی، نقش موثری در پیشگیری از وقوع جرم دارند چنانچه تشکیل شوراهای محلی مرکب از معتمدان و افراد مورد وثوق محل برای رسیدگی محلی قبل از مراجعه به دادگاه، تشکیل شوراهای حل اختلاف و نهادهای میانجی، تشکیل پلیس قضایی، واحد معاضدت و ارشاد و قاضی ارشاد در هدایت قانونی و جلوگیری از سرگردانی مردم و تشکیل خانه حکمت یا شورای داوری به منظور روزآمد کردن پرونده‌ها از دیگر سیاست‌های موثر در جلوگیری از وقوع جرم است. ذیلاً به شرح بعضی از موارد و تأسیساتی که با مشارکت عمومی در جلوگیری از جرایم ایفاء نقش می‌کنند، می‌پردازیم:

۴-۲-۱. داوری

معمولاً در قراردادهای و توافق‌نامه‌ها طرفین در صورت بروز اختلاف، داور یا داورانی را تعیین می‌کنند تا نسبت به حل اختلاف آن‌ها اقدام کنند و در بعضی از کشورها نظر داوران مانند احکام دادگاه‌ها الزام‌آور و در کشور ما نیز دارای اعتبار قانونی است؛ ولی در صورت اعتراض طرفین، قابل‌رسیدگی در دادگاه‌ها می‌باشد. در ژاپن قانون شماره ۱۳۸ مصوب سال ۲۰۰۳ حاکم بر امور دادرسی است و با وجود موافقت‌نامه داوری بین طرفین، آرای صادره از سوی داوران دارای همان آثار است که آرای نهایی دادگاه‌ها دارد و قابل تجدیدنظرخواهی و رسیدگی مجدد نیست (همتی، ۱۳۹۷، ۶۷).

۴-۲-۲. شوراهای داوری و حل اختلاف

دادگاه‌ها در سراسر دنیا به منظور تضمین حقوق طرفین و نیز دستیابی به حقیقت، گرفتار رسیدگی‌های پیچیده و وقت‌گیر و تشریفات خاصی هستند؛ حال آن‌که در رسیدگی به شیوه داوری، بسیاری از این تشریفات لحاظ نمی‌شود و با توافق طرفین حتی می‌توان داور را بین اعمال قوانین ماهوی و داوری دوستانه مخیر کرد (داوری به شیوه کدخدانمشی)؛ که البته داوری اصولاً بر اساس حقوق موضوعه انجام می‌گیرد؛ اما در بیشتر کشورها با توافق طرفین، داوران مجازند بر اساس اصول کدخدانمشی و بدون التزام به حقوق موضوعه داوری کنند. در اغلب کشورها به دلیل مزایای یاد شده و استقبال مردم از داوری، این شیوه در بسیاری از موارد جایگزین رسیدگی‌های مراجع قضایی شده و بار مالی این رسیدگی‌ها نیز بر عهده طرفین دعوی است، که معمولاً به طور مساوی تقسیم می‌شود. در این جا خالی از فایده نیست که اشاره‌ای به موضوع شورای داوری در سایر کشورها داشته باشیم (همان، ۷۶).

۴-۲-۳. خانه انصاف

در کشور ما عواملی نظیر وسعت سرزمینی، فواصل طولانی میان شهرها، کثرت و پراکندگی و صعوبت دسترسی بسیاری از روستاها به شهرهای کشور (به ویژه در بعضی فصول سال)، لزوم اهمیت دادن به موسسات شبه قضایی را آشکار می‌سازد. پیش از آنکه قانون مدون و دادگاه‌ها تشکیل شود، اجتماعات انسانی اختلاف خود را از طریق سازش و داوری و بر مبنای عرف و آداب و رسوم موجود حل و فصل می‌کردند، اما به هنگام تشکیل دادگاه‌ها در پایتخت و شهرهای کشور این واقعیت مشخص شد که به علت پراکندگی شهرها و روستاها، تأسیس دادگاه‌ها در همه روستاها و شهرهای کوچک امری غیرممکن و یا حداقل پر هزینه و دشوار خواهد بود و روستاییان و ساکنان شهرهای کوچک از دسترسی به عدالت آن گونه که مورد انتظار است، محروم ماندند. در شهرهای بزرگ نیز تراکم پرونده‌ها مجال رسیدگی توأم با دقت کامل را در بسیاری موارد از قضات گرفت و در نتیجه نارضایتی از دادگاه‌ها روز به روز وسعت بیشتری یافت. روش کدخدانمشی و پایان دادن به اختلافات از سوی معتمدان و افراد مورد وثوق مردم، از قدیمی‌ترین و در بیشتر موارد از بهترین روش‌های حل و فصل دعاوی است. تمکین و پذیرش رأی و نظر این گونه شبه قضات نیز در بیشتر موارد به راحتی به دست می‌آید. در کشور ما علاوه بر رفع اختلافات از طریق ریش سفیدان (کدخدانمشی) که امری غیرسازمان یافته است، پیشینه‌ای نیز در امر رفع اختلافات از طریق مراجع رسمی غیرقضایی وجود دارد و آن قانون تشکیل شورای داوری مصوب ۱۳۴۵ هجری شمسی است که اجازه می‌داد وزارت دادگستری به منظور رسیدگی و حل اختلاف در شهرها، که در قانون از آن‌ها نام برده شده است، شورایی به نام شورای داوری ایجاد کند. در فروردین سال ۱۳۴۴ قانون تشکیل خانه انصاف به منظور حل و فصل اختلافات میان ساکنان روستاها از طریق شورایی به تصویب رسیده بود (رضایی، میرزایی پور، درویشی پشت کوهی، ۱۳۹۸، ۱۸-۲۰).

ویژگی این دو تأسیس در وهله اول قانونی بودن و نظارت قضایی رسمی بر تشکیل و عملکرد آن‌ها و در وهله دوم پایان دادن به بسیاری از دعاوی ای بود که پیش از تصویب هر دو قانون الزاماً در محاکم دادگستری مطرح می‌شدند؛ که در ادامه این روند، خوشبختانه ابزار قانونی رفع برخی از اختلافات مردم، خارج از محاکم دادگستری، به وسیله مقنن فراهم شده است. به عنوان مثال در ماده ۱۸۹ برنامه توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی که نقطه عطف تحولات در قوه قضاییه به شمار می‌رود و نیز موجبات کاهش مراجعات مردم را به محاکم قضایی فراهم آورده است، رجوع به داوری و ایجاد تشکیلات شبه قضایی پیش‌بینی شده، که با تصویب آیین‌نامه مربوط از سوی وزارت دادگستری و تأیید هیأت وزیران و تنفیذ نهایی رئیس قوه قضاییه، در حال حاضر تقریباً در سراسر کشورمان شاهد اجرای کامل آن هستیم. با توجه به مزایایی که برای این نوع رسیدگی مطرح کردیم، به نظر می‌رسد دستگاه قضایی کشور باید راهکارهای مختلف را برای ترغیب و نیز آشنایی و هدایت مردم برای استفاده از این روش رسیدگی تعقیب کند.

۴-۲-۴. تصویب قوانین در راستای بزه‌پوشی

همان‌طوری که شارع مقدس تأکید فراوانی بر بزه‌پوشی به ویژه در جرایم حق‌اللهمی دارد، لذا قانون‌گذار نیز بایستی در همین جهت مبادرت به تدوین قوانین کرده و در مرحله اجراء نیز تشکیلات انتظامی و قضایی مصالح موردنظر شارع مقدس و مقنن را در نظر بگیرند. بزه‌پوشی علاوه بر نقش مثبتی که در اصلاح مجرم و بازسازی وی دارد، امکان انابت و توبه در مجرم را نیز فراهم می‌کند.

بر خلاف گرایش جدی و متعارفی که نظام‌های حقوقی دیگر در کشف جرم و تعقیب مجرم دارند، مخفی کردن و نهان‌سازی جرم روشی است که به عنوان یکی از ویژگی‌های سیاست جنایی اسلام مطرح است. سعی بر بزه‌پوشی و جلوگیری از افشای جرم، بر اساس مدارک و أدله موجود در کتاب و سنت مورد تأیید حقوق‌دانان اسلامی بوده و آن را از ابعاد و جنبه‌های مختلف قابل توجه و دارای اهمیت دانسته‌اند. تعدیل منطقی موقعیت کیفر از جمله سیاست‌های جنایی اسلام است که ضمن حفظ واکنش‌های سرکوب‌گر در متون قانونی، با تمسک به تأسیسات و گریزگاه‌های متعدد از اجرای آن دوری می‌کند. توجه به ارزش‌های اخلاقی و مصالح اجتماعی ایجاب می‌نماید که بحث بزه‌پوشی جدی‌تر مدنظر قرار گیرد؛ چرا که آشکار شدن جرم معمولاً با انتشار آن همراه است و این امر خطر عادی‌شدن مجازات، کوچک شمردن بزه و تحقیر کیفر را در نزد مرتکب فراهم می‌سازد.

۴-۲-۵. تصویب قوانین در راستای جرم‌زدایی

حسب اعلام سازمان زندان‌های کشور تا کنون بیش از هزار و دویست عنوان جرم در رایانه زندان‌ها به ثبت رسیده است. سیاست کیفری بایستی در مسیری حرکت کند که از جرم‌انگاری پرهیز نماید و اصولاً یکی از ویژگی‌های سیاست جنایی در مقوله دفاع اجتماعی، «جرم‌زدایی است (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۷۷، ۱۲۵).

جرم‌زدایی که زدودن وصف مجرمانه از جرم است، با کیفرزدایی که زدودن یا تخفیف کیفر است، تفاوت دارد؛ زیرا جرم‌زدایی محوکردن وصف مجرمانه است و بستگی به ضرورت‌های اجتماعی دارد. بعضی کشورها با اقدام جرم‌انگارانه باعث رواج جرم و انحراف می‌شوند که ممکن است ریشه در وضعیت نامطلوب اقتصادی داشته باشد، به عنوان مثال کشوری که از لحاظ اقتصادی در فقر به سر می‌برد، با قراردادن

مجازات‌های مالی، افزایش جرایم و تشدید جرایم، سعی در سرپوش گذاشتن موضعی بر این معضل دارد و این آغازی برای جرم‌انگاری و شروع تازه‌ای برای افزایش جرم و جنایت است، زیرا این تدبیر جنبه موقتی داشته و در طول زمان آثار زیانبار آن چهره‌نمایی خواهد کرد.

۴-۲-۶. تصویب قوانین در راستای کیفرزدایی

بدیهی است که هرگز نمی‌توان وصف مجرمانه را از جرایمی هم‌چون کلاهبرداری، اختلاس، سرقت و امثالهم زدود؛ اما با سیاست‌های کیفرزدایی (زدودن یا تخفیف کیفر) یا سیاست‌های تبدیلی می‌توان از شیوع آن‌ها در جامعه کاست. امروزه شاهد هستیم با قرار دادن مقررات سختی راجع به چک در قوانین ما، نه تنها میزان گرایش به این جرم کاسته نشده است، بلکه هر روز با توده انبوه مجرمان چک مواجه هستیم (زینالی، ۱۴۰۱، ۴). هر کجا که قانونگذار تعداد ممنوعیت کیفری را در قانون جزا بیشتر کرده است، به تعداد مجرمان آن افزوده شده و قبح عمل در جامعه از بین رفته است. این بدان معنا نیست که قانونگذار جرایم را از فهرست قانون جزا حذف کند، بلکه در مواردی چون قتل عمد، سرقت، کلاهبرداری، وجود ماده قانونی اقل و اکثر جرم و حتی موارد تشدید آن، ضروری و لازم است؛ اما سیاست‌های جرم‌زدایی در قانون نیز نباید نادیده گرفته شود. این سیاست‌ها ممکن است به صورت کیفرزدایی (تخفیف مجازات) جلوه کند، یا به صورت سیاست‌های تبدیلی مثلاً تبدیل بزه خلاف به جرایم اداری به عنوان نمونه می‌توان در ارتباط با بسیاری از جرایم مربوط به راهنمایی و رانندگی، تخلفات بهداشتی و سایر بزه‌های کم اهمیت کیفرزدایی کرده و به جای مقابله با تعیین مجازات زندان با تنبیهات اداری، صنفی و یا اقدامات تأمینی به مقابله با آن‌ها شتافت.

۴-۲-۷. تصویب قوانین در راستای ملایمت کیفری

مقصود از اعمال مجازات نه رنجاندن انسان، این موجود حساس، است و نه زدودن جرمی که قبلاً ارتکاب یافته، بلکه مراد برگزیدن و اعمال کیفرهایی است که با رعایت نسبت‌ها، کاری‌ترین اثر در ذهن مردم و کمترین اثر را بر جسم بزهکار برجای گذارد. برای آنکه کیفر تأثیر مطلوب را داشته باشد، کافی است که رنج حاصل از آن بیش از سودی باشد که از جرم در نظر گرفته می‌شود و رنج بیش از این بیهوده و در نتیجه ستم‌گرانه است. هر قدر عذاب‌ها بی‌رحمانه‌تر شود، روح انسان‌ها نیز مانند مایعاتی که خود را هم‌تراز اشیای پیرامونی می‌کنند، سخت‌تر می‌گردد. شقاوت کیفرها موجب خواهد شد هر قدر مصیبتی که بزهکار را تهدید می‌کند بیشتر باشد، جسارت او برای رهایی از آن بیشتر گردد، به طوری که برای فرار از یک جرم به ارتکاب چندین جرم مبادرت نماید؛ لذا عقل سلیم حکم می‌کند که از شدت مجازات‌ها کاسته و بر ملایمت آن‌ها و تناسب میان جرم و مجازات افزوده گردد (اردبیلی، ۱۳۷۷، ۱۰۴).

در بعضی از سیستم‌های حقوقی، زندانی (به ویژه زندانیانی که به حبس‌های کوتاه مدت محکوم شده‌اند) در اوقات فراغت مبادرت به انجام کارهای جمعی در خارج از زندان می‌نماید (عاشوری، ۱۳۸۱، ۱۱۲). این اقدام می‌تواند علاوه بر آثار مثبتی که در ارتباط با تأمین بخشی از هزینه‌های زندگی زندانی و خانواده‌اش در بردارد، منشاء فواید فراوان دیگری مانند نجات زندانی از خمودگی و سستی، سرگرمی زندانی، از بین بردن مشکلات روحی روانی و ... نیز برای زندانی به شمار آید.

۴-۳. تعهد درمانی

امروزه سوء‌مصرف مواد مخدر یکی از معضلات بزرگ دنیا است و بیش از ۵۰ درصد از زندانیان کشور را مجرمان مربوط به مواد مخدر تشکیل می‌دهند. با عنایت به این موضوع، به نظر می‌رسد بهترین راه برای مبارزه با این بلای شوم، اعمال تدابیر درمانی، آموزشی و مراقبت‌های پس از درمان و بازاجتماعی کردن معتاد باشد (عاشوری، ۱۳۸۱، ۹۴). اکنون تقریباً تمامی کشورهای جهان به این نتیجه رسیده‌اند که زندانی کردن معتاد ثمره‌ای به جز افزایش جمعیت زندان‌ها ندارد. در سیستم قضایی سوئد در ارتباط با متهمان به جرایم مواد مخدر به جای حبس‌های از یک ماه تا سی ماه، معتادان تحت معالجه و درمان اختیاری قرار می‌گیرند و نقض تعهد از سوی معتاد باعث بازگردانیدن وی به زندان و اجرای حبس در مورد وی خواهد شد (بولک، ۱۳۷۷، ۷۶-۷۸).

۴-۴. ایجاد زمینه برای پذیرش زندانیان در اجتماع

یکی دیگر از معضلاتی که زندانیان پس از آزادی با آن مواجه هستند، روی‌گردانی اجتماعی از آنان است؛ به نحوی که زندانی از یک سو با نوعی احساس سرشکستگی مواجه بوده و از سوی دیگر جامعه نیز با وی نامهربان است و با بزهکار به عنوان موجودی خطرناک و غیرقابل اعتماد برخورد می‌کند و لذا بایستی از نظر فرهنگی سطح دید جامعه را به حدی ارتقاء داد که با بزهکار به عنوان فردی که نیازمند کمک است و بیماری که احتیاج به توجه و درمان دارد، برخورد گردد و مجرم این تصور را داشته باشد که آغوش جامعه برای پذیرش او باز است و اجتماع نظر به جذب وی دارد و نه دفع و طردش. عقل سلیم حکم می‌کند که چنین فردی مورد حمایت قرار گیرد تا باب تکرار جرم و بازگشت مجدد او به زندان مسدود گردد.

نتیجه‌گیری

اصلاح ساختار قوه قضاییه به عنوان متولی امر پیشگیری از جرم و کارآمدسازی معاونت‌هایی مانند تحقیقات پژوهش، پیشگیری از وقوع جرم، فناوری اطلاعات و ارتباطات در کنار بهره‌مندی از ظرفیت‌های مردمی برای تقویت شوراهای حل اختلاف و داوری، میانجی‌گری و پیشگیری وضعی، اجتماعی، عام و خاص می‌تواند قوه قضاییه را در راستای تحقق اصل ۱۵۶ قانون اساسی موفق سازد. علاوه بر موارد مذکور تصحیح سیاست جنایی و استفاده از تأسیساتی مانند بزه‌پوشی، جرم‌زدایی، کیفرزدایی و ملایمت کیفری با متناسب سازی جرم و مجازات، اقداماتی است که قبل از وقوع جرم اثربخشی دارند.

بعد از وقوع جرم نیز می‌توان با سیاست‌های سنجیده و عقلایی در جلوگیری از تراکم جمعیت زندان‌ها و پیشگیری از ارتکاب مجدد جرم، بازسازی شخصیت مجرم و بازاجتماعی کردن وی اقدام نمود. در مراحل رسیدگی قضایی نیز پیش‌بینی و به کارگیری روش‌هایی مانند تعویق تعقیب، تحدید قرارهای بازداشت، پذیرش قرار کفالت و وثیقه و اعمال آزادی مشروط و آزادی به شرط سپردن ضمانت، تعلیق اجرای مجازات و تعلیق مراقبتی، تخفیف مجازات، اعمال عفو، اعطای مرخصی و تقسیط جریمه نقدی می‌تواند فوق‌العاده در کاهش جمعیت زندان مؤثر باشد و تا حتی بعد از اجرای حکم نیز با مراقبت‌های ویژه پس از خروج از زندان، اعمال اعاده حیثیت از زندانی بلافاصله پس از اجرای حکم، حذف سابقه محکومیت از سجل کیفری وی و ایجاد زمینه برای پذیرش زندانیان در جامعه به تکمیل این فرایند و پیشگیری از تکرار جرم و بازگشت مجدد مجرم به زندان، می‌توان نسبت به تأمین اهداف اصلاحی و تربیتی در مورد مجرمان و زندانیان اقدام کرد، که ثمره نهایی آن کاهش جمعیت زندان‌ها است.

منابع

۱. اردبیلی، محمد علی، (۱۳۷۷)، جرایم و مجازات‌ها (سزار بکاریا) نشر میزان، تهران.
۲. برنار بولک، (۱۳۷۷) کیفرشناسی، ترجمه: علی حسین نجفی ابرندآبادی، انتشارات علمی و فرهنگی مجده، تهران.
۳. پل کره، ژان، (۱۳۹۲)، دورنمای اروپایی زندان‌ها، ترجمه: محمد رضا گودرزی بروجردی و لیلا مقدادی، نشر مجده، تهران.
۴. ذاکر صالحی، غلامرضا، (۱۳۹۷)، مسایل آموزش عالی در ایران، پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی، تهران.
۵. رضایی، حمزه، میرزایی پور، حمید، درویشی پشت کوهی، زینب، (۱۳۹۸)، تطبیق شورای حل اختلاف با خانه انصاف، نشر گیوا، تهران.
۶. زینالی، حسین، (۱۴۰۱)، دعاوی چک، نشر چراغ دانش، تهران.
۷. سردارنیا، خلیل الله، (۱۳۹۰)، درآمدی بر جامعه شناسی جدید، تهران، نشر میزان.
۸. سردارنیا، خلیل الله، سالاری شهر بابکی، میرزا مهدی، (۱۳۹۸)، واکاوی پیشگیری از جرایم در ایران با تمرکز بر نظریه سیستمی در علوم سیاسی، پژوهش حقوق کیفری، دوره ۷، شماره ۲۷، ۴۳-۷۳.
۹. سلطانی، سعید، دانش، لیلا، علی‌نژاد، رقیه، مطالعه نقش پیشگیری انتظامی از جرم بر احساس امنیت شهروندان تبریزی، مطالعات جامعه شناسی، دوره ۸، شماره ۲۹، ۳۹-۵۶.
۱۰. شاملو، سوده، (۱۳۹۵) گزارش تطبیقی آشنایی با نظام‌های قضایی در حقوق تطبیقی: کانادا، مرکز مطبوعات و انتشار قوه قضاییه، تهران.
۱۱. طبسی، نجم‌الدین، (1387)، حقوق زندان و موارد زندان در اسلام، نشر بوستان کتاب قم، قم.
۱۲. عاشوری، محسن، (۱۳۸۱)، بازاجتماعی محکومان، نشر ققنوس، تهران.
۱۳. غلامی، علی، حسنی، ایمان، (۱۳۹۶)، راهبردهای کاهش جمعیت زندان‌ها، نشر میزان، تهران.
۱۴. کلارک، رونالد، جعفریان، محمدحسن، (۱۳۸۷)، نظریه پیشگیری جرم از طریق طراحی محیطی، فصلنامه مطالعات مدیریت انتظامی، دوره ۳، شماره ۳، ۳۴۴-۳۵۶.
۱۵. محمدنسل، غلامرضا، (۱۳۸۶)، اصول و مبانی نظریه فرصت جرم، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دوره ۳۷، شماره ۳، ۲۹۳-۳۲۲.

۱۶. محمودی جانکی، فیروز، قورچی بیگی، مجید، (۱۳۸۸)، نقش طراحی محیطی در پیشگیری از جرم، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دوره ۳۹، شماره ۲، ۳۴۵-۳۶۷.
۱۷. منفرد، لیلی، (۱۳۹۵)، چالش‌های اجرای اصلاحات قضایی در دسترسی به عدالت، نشر معاونت آموزش قوه قضاییه، تهران.
۱۸. نجفی ابرند آبادی، علی حسین، (۱۳۸۸)، رویکرد جرم شناختی قانون حقوق شهروندی، مجموعه مقالات همایش حقوق شهروندی، چاپ اول، نشر گرایش، تهران.
۱۹. نجفی ابرندآبادی، علی حسین، (۱۳۷۷)، بزه کاری، احساس ناامنی و کنترل، مجله حقوقی دادگستری، شماره ۲۲.
۲۰. نیازی، حسن، نظری، حامد، لشکریان، مجتبی، (۱۳۹۷)، کاهش جمعیت کیفری در زندان‌ها، نشر آرون، تهران.
۲۱. همتی، مجتبی، (۱۳۹۷)، مطالعات تطبیقی، آشنایی با نظام‌های قضایی ژاپن، پژوهشگاه قوه قضاییه، تهران.